

Projekt disertační práce

Pracovní název: „Ruští“ imigranti v „českém“ Brně a „slovenské“ Bratislavě. Studie o etnických skupinách, kategoriích a identitách

Vypracoval: Mgr. David Kostlán

Školitel: PhDr. Csaba Szaló Ph.D.

Teoretické vymezení předmětu výzkumu

Předmětem mé disertační práce *„Ruští“ imigranti v „českém“ Brně a „slovenské“ Bratislavě. Studie o sociálních skupinách, kategoriích a identitách* bude analýza procesu (re)konstrukce sociální identity Ruských imigrantů žijících v Brně a Bratislavě. Práce by měla jak tématicky tak svými teoreticko-metodologickými východisky navázat na intenzivní zájem řady sociologů z Katedry sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně o studium formování sociálních identit, které vychází ze sociálně konstruktivistické tradice, jež identitu chápe nikoliv jako inherentní vlastnost osob, nýbrž jako formu vědění o osobách. (Szaló, Nosál 2003: 9)

Teoretická část výzkumu bude obsahovat především objasnění sociálněvědních konceptů identity, kategorie a skupiny, které souvisejí s vytvářením sociálních celků a kolektivit, jako jsou rod, třída, etnicita, rasa nebo národ. S využitím induktivního přístupu interpretativní a konstruktivistické sociologie nejprve vysvětlím, jaký je rozdíl mezi sociálním a sociologickým pojetím identity, tedy jaký je rozdíl mezi

identitou jako kategorií praxe a identitou jako kategorií analýzy.

Po tomto obecném úvodu se v další části již budu věnovat konceptu etnicity, který představuje konkrétní typ formování sociálních identit a který se objevil v sociologické teorii teprve v 70. letech minulého století jako reakce na nové kulturní aspekty globalizačního procesu. Neustále se zvyšující mobilita lidí, zboží a myšlenek nevede podle názorů některých sociálních vědců ke kulturní homogenitě, ale naopak k posílení kulturní diferenciaci. Tento argument je zdůvodňován mimo jiné odkazem na velké kulturní rozdíly a sociální segregaci etnických menšin ve vztahu k majoritní populaci v zemích západní Evropy. Tento argument však považuji za typický příklad reifikace etnických skupin, která vychází z nedostatečného rozlišení etnicity jako kategorie praxe a kategorie analýzy. (Brubaker 2004).

Za etnicitu jako kategorii analýzy nepovažuji vlastnost skupiny. Realita konceptu etnicity není závislá na realitě etnických skupin, nýbrž na kontextech vědění, jazyka a moci, ve kterých se s etnicitou jedná jako se sociální kategorií. Etnické skupiny tedy neexistují samy o sobě, ale jsou závislé na našich představách a interpretacích, které většinou zdůrazňují vnitřní jednotu a vnější odlišnost skupiny. Tím, že se aktéři dovolávají (invokují) skupinového členství, často vyvolávají (evokují) potřebu zařadit se mezi členy, na jednu nebo na druhou stranu. Sociální analýza by měla sloužit k pochopení vytváření takové reifikace etnických skupin, nemůže však sama z této reifikace vycházet. (Brubaker 2004)

Velký zájem sociologů o studium etnicity a sociálních identit vůbec úzce souvisí s normativním obratem

v sociologické teorii, který zaměřuje svou pozornost na otázky spojené se sociální inkluzí a exkluzí a kulturní diverzitou globalizujícího se světa. Navzdory paradigmatické roztržitosti můžeme pozorovat v sociologické teorii zásadní normativní obrat směrem k tématům, jež jsou blízké politické a morální filosofii jako jsou: spravedlnost, demokracie, rovnost nebo autenticita (Seidman, Alexander: 2001). Důvodů a příčin tohoto obratu je samozřejmě mnoho, my se však zaměříme pouze na ty, které souvisejí s proměnou národních států a multikulturní situace jako důsledků globalizačního procesu (Taylor, Gutmann 2001, Kymlicka 1995, Habermas 1999, Rex 1996).

Vymezení základních výzkumných otázek a cílů

Ve své disertační práci se pokusím zodpovědět tuto základní otázku: „Jaký vliv má migrace na konstrukci etnické identity ruských imigrantů žijících v Brně a Bratislavě?“

S touto základní výzkumnou otázkou souvisí řada dílčích otázek, jak analytických, tak praktických. V oblasti kategorie praxe se budu zaměřovat především na tyto otázky: Je důležité pro ruské imigranty vědomí být „Rusem“? Cítí se být ruští imigranti vůbec „Rusy“? Může se ruský imigrant stát „Čechem“? Jestliže ano, co to znamená? Existuje nějaká změna ve vztahu k Rusku? Jaký je vztah k ostatním Rusům v Česku? Jakým způsobem změnila migrace život ruského imigranta? Zažil něco jako kulturní šok? Jak byla naplněna očekávání? Měl nějaká?

V analytické rovině se zaměřím na zodpovězení těchto otázek: Vede migrace k posílení etnické identity nebo k oslabení? Jaké faktory vedou k posílení, případně jaké k oslabení? Jaké sociální procesy ovlivňují formování vědomí etnické příslušnosti? Jaký vliv má mínění majoritní veřejnosti a osobní zkušenosti imigranta na jeho interpretaci vztahu mezi ním a majoritní společností?

Cílem této disertační práce je rozpracování konceptu etnicity ve vztahu k sociálnímu jevu migrace, přičemž se pokusím kriticky zhodnotit, do jaké míry poznatky relevantních sociologických teorií (etnicity, multikulturalismu, globalizace a identity) korespondují s osobními zkušenostmi imigrantů a s jejich sebeidentifikacemi a sebe prezentacemi.

Strategie a metody řešení

Jádro empirické části disertační práce bude postaveno na analýze hloubkových rozhovorů s imigranty, jež by měla být zasazena do širšího referenčního rámce a hlubších sociálních kontextů. To znamená, že výsledkem nebude přijetí nějaké substantivní teorie migrace nebo etnicity, nýbrž kritická reflexe adekvátnosti sociologických pojmů etnické skupiny a etnické identity pro pochopení sociálních procesů, které souvisejí s migrací a vytváření kulturní diversity.

Jako ruského imigranta žijícího v Brně a Bratislavě budu definovat cizince s povoleným trvalým nebo přechodným pobytem a pobytem na základě víza nad 90 dnů, který se hlásí k ruské národnosti a je k pobytu přihlášen v Brně nebo v Bratislavě.

Kontakty s imigranty budu získávat za pomoci ruských organizací působících v Brně a Bratislavě. Při výzkumu budu dodržovat nutné etické zásady sociologického kvalitativního výzkumu, to znamená, že rozhovory budou nahrávány se souhlasem respondenta a přepis rozhovoru bude autorizován a jména budou změněna, aby byla zachována anonymita respondentů.

Jako hlavní metoda pro analýzu rozhovorů s imigranty bude použita grounded theory. (Strauss, Corbinová 1999)

Časový harmonogram

1. rok - teoretické rozpracování práce, sbírání relevantní literatury

2. rok - hloubkové rozhovory s imigranty, prezentace prvních výsledků v odborném časopise

3. rok - dokončení disertační práce

Relevantní literatura

Bauman, Z. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002.

Beck, U., Giddens, A., Lash, S. *Reflexive Modernization: politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Stanford: Stanford University Press, 1994.

Brubaker, R. *Ethnicity without groups*. Harvard University Press, 2004.

Castles, S., Davidson, A. *Citizenship and migration: globalization and the politics of belonging*. Basingstoke : Macmillan Press, 2000.

- Foucault, M. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin, 2000.
- Foucault, M. *Archeologie vědění*. Praha: Herrmann a synové, 2002.
- Gellner, E. *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal, 1993.
- Guibernau, M., Rex, J. *The Ethnicity Reader: nationalism, multiculturalism and migration*. Cambridge: Polity Press, 1997.
- Habermas, J. *The Inclusion of the Other: studies in political theory*. Cambridge: MIT Press, 1999.
- Hobsbawm, E.J. *Národy a nacionalismus od roku 1780: program, mýtus, realita*. Brno: CDK, 2000.
- Christou, A. *Geographies of place, culture and identity in the narratives of second-generation Greek-Americans returning „home“*. Sussex Centre for Migration Research, University of Sussex, 2002.
- Kymlicka, W. *Multicultural Citizenship: a liberal theory of minority rights*. Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Rex, J. *Ethnic Minorities in the Modern Nation State - Working Papers in the Theory of Multi-Culturalism and Political Integration in European Cities*. Basingstoke: MacMillan, 1996.
- Seidman, S., Alexander, J. C. *The new social theory reader: contemporary debates*. London: Routledge, 2001.
- Strauss, A., Corbinová, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999.

Szaló, C., Nosál, I. *Mozaika v re-konstrukci. Formování sociálních identit v současné střední Evropě*. Brno: IIPS, 2003.

Taylor, Ch., Gutmann, A. *Multikulturalismus: Zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofia, 2001.